

LBRIS

We know
books

Sanda Golopenția

Bulevardele vieții

Colecția *Distinguo*

Spandugino

Director: Lavinia Spandonide
Redactor-șef: Paul Marinescu
Tehnoredactor: Ionela Streche

Acest volum din seria „*Distinguo*“
a Editurii Spandugino, București, România,
a fost tipărit pe hârtie biblia culoare ivoire 50g/mp,
la Crescento Grup, România,
în ziua de treizeci iulie a anului două mii optsprezece

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GOLOPENȚIA, SANDA

Bulevardele vieții / Sanda Golopenția. - București: Editura
Spandugino, 2018
ISBN 978-606-8944-12-8

821.135.1

Copyright © Spandugino, 2018
Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino

Editura Spandugino
Adresa: Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București
Tel.: 0040 737 730 703
office@edituraspandugino.ro
www.edituraspandugino.ro

CUPRINS

Memoria materială.....	13
Hârtia, ca pâinea.....	30
Bozovici.....	33
București ocrotit.....	48
Doctor Lister 7.....	54
Ședințe de demascare.....	84
Mihai Pop.....	94
Ovidiu Bîrlea.....	110
Cimitirul Vesel din Săpânța.....	115
Le cimetièrre joyeux de Săpânța.....	133
Monica Brătulescu.....	136
Ana Olos.....	140
Cum am devenit lingvist.....	145
Jocul.....	166

Repere și soluții.....	170
Bulevardele vieții.....	192
Vecini.....	204
Lorenzo Renzi.....	206
Un oraș țară.....	209
Teaching Here: at Brown, in New England.....	226
„Creative Writing”.....	232
Despre Robert Coover.....	252
Salut <i>Secolul 21</i>	256
1001 Newspapers, or the Romanian Nights.....	259
La 19 ianuarie 2005.....	267
Problematica înnoită a disciplinelor umaniste în secolul XXI.....	270
A forma ctitori.....	285
Mexic.....	291
Spania, din autobuz.....	311
Santorini.....	328
Haltă de reajustare.....	342
O dublă aniversare.....	344
Dan.....	367
Întâlnirea cu Anton Golopenția.....	370

Un proiect polifonic.....	401
Povestea cusăturilor românești din Donbass.....	425
Răspuns la înmânarea premiului Societății „Timișoara”.....	432
O rapsodie epistolară a culturii românești.....	436
Trei muzee prestigioase deturnate de la munca și misiunea lor.....	444
Acum.....	447
Irina.....	451
Solomon Marcus sau despre bucuriile grave.....	459
„Avem dreptul la bucurie”.....	473

II

„Cultura franceză traversează o criză identitară”.....	481
Memorie și perspectivă.....	489
Pentru mine, scrisul a fost un mijloc de supraviețuire culturală.....	506
Cultura română nu este neapărat o cultură mică.....	520
Și în Franța, și în America.....	530
„Fiecare reîntoarcere este tonică”.....	538

„Vocea necunoscută a suferinței”.....	552
Curajul unui pariu.....	564
<i>Ultima carte</i> . Documentarea în arhivele SRI.....	575
„Între tentația Maramureșului și America”.....	584
Primejdia devierii unui destin individual.....	593
Lirism și vulnerabilitate.....	617
„Universitatea a rămas o oază”.....	624
Mircea Eliade, între abstragere și fervoare.....	630
Consensul în judecăți e tot mai greu de obținut.....	664
Cum se negociază identitatea emigranului est-european în spațiul american.....	675
„Universitățile sunt puternice și în creștere continuă numai dacă cei care trec prin ele nu le uită”.....	693
„În România, ca și în Franța, privirea asupra vieții și muncii proprii tinde să fie critică”.....	699
Pagini de istorie trăită.....	708
„Vizitele în România îmi dau putere”.....	716
„Vorbitorii trec, limba rămâne”.....	728
„A acționa din plin în cadrul prezent care ne este dat”.....	732
Problema vorbirii precare a limbii române în spațiul public.....	752

Un roman al așteptării: <i>Dumnezeu s-a născut în exil</i> ...763	
Utopii despre viitor sau neotrogloditismul lui Gabriel Tarde.....	782
Memoriile avocatului Valentin Saxone.....	789
Dincolo de respingeri: poezia lui Gabriel Stănescu.....	813
Metabolismul poetic și societatea de consum.....	829
Punct, linie, roman.....	833

Memoria materială

Eram pe teren, culegând folclor în Maramureș sau Banat, nu mai țin minte satul, și un bărbat uscățiv, cu care vorbisem în mai multe rânduri, mi-a arătat o listă de care era mulțumit, cu sentimentul vădit al unei sinteze importante. Lista, pe care o caut de atunci printre hârtii fără s-o fi găsit încă, era expresia cantitativă a vieții lui. Omul calculase câte cutii de chibrituri, câte țigări, câți saci de făină și de mălai, câți litri de țuică și de vin consumase în viață și îmi prezenta cu mândrie mormanul de bunuri, impresionant prin acumulare, care îi asigurase supraviețuirea.

M-am întrebat de multe ori ce declanșase truda în-cifrării la omul cu pricina. Voia să-și dea seama de prețul vieții lui pe această lume? Să se consoleze, descoperindu-se bogat măcar prin punerea laolaltă a fiecăruia dintre lucrurile de care se servise, rând pe rând, „până la cotor”, în cursul multor ani, a fiecăreia dintre substanțele care trecuseră prin corpul lui ca să-l hrănească sau să-l bucure? Deși avuția pe care o proclama nu-i stătuse niciodată în-treagă în casă, ea existase, era a lui, întrupată deplin în el, cum ar trebui poate să fie ce punem deoparte pentru noi din bunurile pământului.

Spre deosebire de omul de mai sus, obiectele coajă sau miez, substanțele, uneori mărunte podoabe, pe care le evoc în cele ce urmează, nu sunt supuse măsurătorii sau numărate și nu întregesc un capital material virtual. Înșiruirea lor, vag cronologică, e doar încercarea de a retrăi preferințe, întâlniri de excepție cu hrana sau haina, care sparg monotonia vieții de zi cu zi, a mâncatului, băutului, îmbrăcatului obișnuit, înaintând spre mici sau mai mari mituri personale. Încerc așadar o simplă recapitulare a materiei, pe care o uităm atunci când ne gândim sau povestim viețile, o evocare a întâlnirilor mele bune și recunoscătoare cu ea. Pregătind, intersectându-se deja, cu recapitulări nesistematice de daruri, prieteni, zile de lucru, visare sau drum. Povestea vieții mele nu se încheagă, nu se solidifică aici printr-un număr de evenimente acumulate destinal într-o direcție știută sau descoperită treptat. Trimit spre ea, în cele ce urmează, câte un amănunt sau altul aflate în vagi potriviri – de cele mai multe ori senzații, abur de afecte –, privind obiectele acestor liste. Ori, abia auzite, câteva mici refrene care se degajă din ansamblu.

Case

La început, când mergeam pe teren sau plecam în vacanțe, am ținut cu bucurie socoteala camerelor în care îmi sau ne fusese dat să ne adăpostim, la gazde, în cabane sau hoteluri. Făceam astfel, pe un alt plan, ce făcuse omul

de care am povestit cu consumul lui de hrană, vin sau țigări. Drumurile s-au înmulțit însă, de socoteli regulate nu m-am mai ținut, după ce ajunseseam la câteva sute am întrerupt definitiv calculul, mirându-mă doar, din când în când și pur retoric, de spectaculoasa acumulare a locurilor în care dormisem. Spun *dormisem* pentru că și pe teren și în drumeții și chiar când mergeam în vizite la prieteni, nu stăteam îndelung între pereții camerelor. Camera era loc de depus bagajul, valiza sau corpul ostenit de umblet, o părăseam devreme și reveneam în ea târziu, dornică să văd, aud, descopăr. Când privesc filme cu Miss Marple care zăbovește prin hoteluri, se cuibărește prin fotolii tricotând sau citind, își bea îndelung ceaiul și se bucură de amenități, mă simt la o parasangă de cultura, temperamentul, stilul de viață britanic și, firește, de momentul istoric surprins de Agatha Christie.

Dintre camere, unele mi s-au imprimat trainic în amintire. Bucătăria mare de la Bozovici, în care am dormit într-un pat ladă în timpul unei ierni, – eram copil, era cald și mirosea copt a grâu și porumb și saci –, a continuat să mi se pară neobișnuită până la capătul anului în care am locuit acolo în timpul războiului. Odaia de la Anuță și Dumitru Gogea, la Breb, în Maramureș, unde veneam pe teren, între 1970 și 1980, o învățasem pe dinafară, puteam umbla pe întuneric prin ea la fel de ușor ca acasă. Mult mai târziu, la Chicen-Itza, într-un vechi hotel englezesc,

chiar în spatele piramidei, am avut parte de cea mai mare cameră din viața mea. Înaltă, cu storiuri pe verticală, cu o șopârlă pe tavan care să prindă insecte (neștiind ce păzește, m-am luptat din răspuțeri, izbind pereții cu ce apucam, spre a o scoate din încăpere pe hol), camera impunea respect. Noaptea se auzeau zgomotele multe ale pădurii, vietăți inimaginabile chirăiau, bombăneau, șuierau sau pocneau una de alta pietre misterioase. Dimineața, în fața hotelului, un om mic de statură și sărman culegea cu mâna fir de fir tot ce nu era iarbă în gazon. Ne-am grăbit să plecăm, nu ne simțeam la largul nostru.

Casele în care am trăit pe timp lung, nu știu dacă le-am locuit cu adevărat. Apartamentul copilăriei, de pe Dr. Lister era mic, ne înghesuiau în două camere cinci oameni, iar anii erau grei. L-am părăsit la căsătorie, spre a locui o vreme, în comun cu încă patru familii, într-un apartament pe lângă Foișorul de foc. De acolo, soțul meu și cu mine ne-am mutat pe strada Avrig, într-o garsonieră de care nu ne-am legat. A urmat cumpărarea unui apartament în Drumul Taberei, era mare și gol, nu l-am amenajat sau umplut și, parcă, de el ne-am bucurat cel mai mult. Livingul a fost multă vreme mobilat cu o masă minusculă și două scaune fără spătar din lemn de tei, cumpărate de la Piața Moșilor, având ca podoabă deplin compensatorie pentru noi pereții somptuos acoperiți de sus până jos și de jur împrejur cu icoane pe sticlă. Erau anii 1970–1980,

lozinca noastră de bază devenise „casa noastră, cetatea noastră”, apartamentul nou, curat și golaș exprima ceva din felul în care țineam să trăim. Am plecat apoi în Statele Unite, unde am locuit cu chirie în două apartamente și stăm acum, în propria noastră casă. O casă roșie, nu mică, nu mare, în care am deprins văruiatul, felurile reparații, nu puțină tâmplărie și, ca atare, pot spune că locuim cu adevărat. Dar o casă insulă, însingurată, ticsită de cărți și hârtii, în care ne simțim departe de mulți și multe, unde poate că ar fi mai exact să spun că ne adăpostim activ în fața ecranului de ordinator.

Hrană

Era pe timp de război, mama nu avea lapte și nu o știa. Iar eu plângeam de foame noapte de noapte, transformând în chin viața celor din jur. Până când doctorul casei și-a dat seama de ce se întâmpla și a îndemnat-o să-mi dea lapte acidulat. „Domnișoara Lapte Acidulat”, îmi spunea. A fost prima și una din puținele mele porecle.

Sunt un miez de om și, când nu e nimeni în preajmă, mă aferez pe lângă *credențul* din sufragerie. E un soi de bufet din brad băițuit, între el și perete rămâne un gol, iar eu scobesc cu grijă tencuiala și înghit cu plăcere zgrunțuri nisipii.

La Bozovici, la bunica, a venit să taie porcul, îmbrăcat în halat alb și impunător, domnul măcelar. Casa e plină de mirosuri pe care nu le uit. Cel mai mult și mai mult mă atrag *cramelnele*, le voi zice mai târziu și *jumări*. Se topec în gură, cum voi descoperi la București că se întâmplă cu bomboanele fondante. Cu o bucată de pâine, nu știu nici acum lucru mai gustos. Doar că jumările, fie aici, fie în România sau în Franța, nu mai au desăvârșirea de atunci. Tăiate neatent, fără grijă, au porțiuni tari de șorici, și-au pierdut parfumul de când zac prin pungi de plastic în prăvălii, sunt apoi un aliment care aruncă o umbră de vinovăție primitivă peste cine se lăcomește la el în anii aceștia ai mâncatului înțelept.

Prin 1946, 1947 e foamete și mâncăm la nesfârșit mămăligă: proaspătă, cu lapte. Prăjită, cu marmeladă din lădițe de lemn, sau cu magiun în ulcioare mari, cumpărat de tata prin cunoștințe. Rece, tăiată felii, pe post de pâine. Când mămăliga nu mai e mâncabilă, bunica o face pachet și o ducem în Cișmigiu, la cerbi și căprioare, la castori sau la vulpi, în drum spre școală.

Primele banane pe care le-am mâncat, atunci când tata s-a întors cu un ciorchine de la Conferința de Pace de la Paris, cu mămăliga mi s-a părut că seamănă. Le-am morfolit ostenit, cu dezamăgire. Nici acum n-am uitat, bananele sunt una cu deziluzia. Dimineața, la cere-

ale, mănânc nelipsit banane, gustul și sensul mi-au intrat în suflet.

Proaspăt sosiți în America, am invitat niște prieteni americani și le-am servit mămăliguță cu brânză și smântână, încercând să le arătăm un milimetru de bucătărie românească. Așa mâncam la armată, ne-au spus, doar că în loc de brânză și smântână ni se dădeau banane. Când am ajuns în sudul Statelor Unite și am mâncat dimineață de dimineață *grits*, am înțeles la ce se referiseră.

Plăcerea cu care mănânc untul proaspăt, desprins din calup și învelit de vânzătoare în hârtie albă care devine transparentă la atingerea cu el. Am ani puțini, sub zece. Untul e rece, tăiat în așchii neregulate, numai bun de înghițit fără pâine, pe când mă întorc încet acasă de la mezelărie, dijmându-l.

Am intrat ca documentarist la Institutul de Folclor și lucrez începând de la ora șapte dimineața. Plec de acasă pe jos, în fugă, la șase și douăzeci, fără să mai apuc să iau micul dejun. Dar Ligia Bârgu, cu care împart biroul, alături de Tony Brill, și ea flămândă diminețile, e îngerul nostru păzitor. Cumpără de la Leonida o sută de grame de parizer și trei chifle. Chiflele sunt puse pe calorifer și în câteva minute se încing crânțanos. Parizerul e rece, cu ochiuri minuscule de grăsime, o bunătate. Înghițim pe rupte, ziua începe bine, Ligiei i-o datorăm.

Peste ani, aici la Providence, când mi se face dor de București și de ani de demult, merg până la colțul străzii, unde e un magazin rusesc de delicatese și cumpăr *liubitel'skaia*, parizerul lor. E aproape tot atât de bun, doar că Ligia e la București și până la vară, când ne vom vedea iar, mai e de așteptat.

Într-o vară mergem în vacanță cu prietenul nostru Ionuț Galleriu și, prinși de ploaie în dreptul unui deal, ne grăbim suind prin noroi către satul care se zărește în vârf. E Gărâna, cu smântâna cea vestită. Îmi vin în minte când îl numesc, acum ca atunci, versuri din *Alice în Țara Minunilor*: „Era friptuț și bârlele clemoi/ Sfârleau, sfreleau carâna...”. Dinspre sat coboară în timp ce urcăm un cârd de găște. Satul, de nemți, nu pare a se deschide bucuros oricui. Plouă și ne adăpostim pe pridvorul unei case. Intrăm în vorbă cu proprietara posomorât îndoită și, după un răstimp, suntem totuși cazați toți trei. De acum, cerem într-un glas smântână și pâine. Gazda zâmbește în sfârșit, cu mândria celui care-și cunoaște meritul, și ne aduce un ol de pământ și o pâine proaspătă, mare. Pâinea o rupem și o muiem în smântâna din ol. Smântâna are bulzi de unt gălbui care o punctează din loc în loc. Nu am mai mâncat de atunci smântână de calibrul smântânei de Gărâna.

Haine și podoabe

Paltonul bej și pufos de la Bozovici, din timpul războiului. Făcut de bunica, aveam trei spre patru ani. Fata din vecini, cu care mă jucam de obicei, îmi aruncă funingine pe el în chiar ziua în care îl îmbrac pentru prima dată. Într-o secundă, paltonul meu cel frumos este anihilat. Vechi de acum și murdar. Mă mir prelungit, uitând să mă necăjesc.

Pantalonii lungi de lână pe care îi port iarna pe sub fustă, uniformă, palton. Îi pun înainte de a pleca la școală. Îi scot în josul scării. Îi repun, tot acolo, la întoarcere. Scaara a devenit un spațiu de culise. Eleganța supremă: fără trening, ca oamenii mari.

Nu sunt bani, bunica deșiră puloverele tatei și tricotază altele, pentru noi. Sunt lucrute frumos, ca tot ce face. Dar au noduri pe dos, multe, bunica spune că nodurile țin cald. Deși puloverul meu e cu nasturi, nu-l deschei niciodată, nici la școală, nici acasă. Când sunt îmbiată să-l scot, născocesc povești încurcate.

Citesc o carte cu coperti tari, albastre, adusă de mama de la biblioteca școlii la care lucrează. E în limba franceză și conține povești indiene ilustrate cu desene în alb și negru. Mă uit cu admirație la picioarele prințeselor încălțate

gratios în sandale cu baretă îngustă pe degetul mare, prelungită cu un fir de piele împletită care cade perpendicular pe corpul încălțării. Peste mulți ani, aici în America, voi purta la rândul meu sandale indiene, cu aceeași prețuire pentru felul de a înțelege piciorul, gesturile încălțatului și mersul, de care dau dovadă.

Amintirea desăvârșirii, în parcul în care se va înălța mai târziu Opera. Am fost pe Lipscani cu mama la cumpărat sandalele verii. Nu le mai știu pe ale fratelui meu. Ale mele sunt însă de vis. Din piele închipuind barete fine și rotunde, alb rozorii montate pe o coloană vertebrală un ce mai lată. Sunt încălțată și desculță, cum era îmbrăcată și nu fata moșului cea isteată învelită în năvod. Pășesc înfundându-mă ușor prin pietrișul mărunț în culori pastel care scrâșnește sub picior. Pielea tălpilor și a baretelor scârțâie și ea. Miroase desăvârșit a piele nouă. Am cele mai frumoase sandale din Cotroceni.

Fusta din stofă neagră, sau bleumarin, cu care merg la școală la Lazăr (sunt în clasa a cincea, poate a șasea), s-a rupt la spate. Bunica se uită și decide că nu e nimic de făcut. Mama, care se pricepe mai puțin la cusut, o pungă-lește totuși, până una-alta, altfel nu am ce îmbrăca. Mă îngrozește fiecare scoatere la tablă. Stau în profil, scriu cu creta din profil. Copiii nu râd.

Croitoreasa adusă acasă de mama mi-a făcut o rochie de plajă. Am zece ani, poate unsprezece. Rochia e în dungi verzi, galbene și portocalii, cu bretele și cu bolerou. Plajă nu fac, la mare nu voi ajunge decât la douăzeci de ani, la strand cam tot pe atunci. Dar am o rochie de plajă minunată. Prima și ultima din viața mea de până acum. O asociez în gând cu garajul nostru dublu de aici, unde nu avem mașină.

Mama alege materialele și modelele rochiilor pentru mine. În ultimul an de liceu și în cei de facultate am avut trei rochii de vară. Una din *vieux rose*, una din bumbac ecosez în carouri roșu cu alb și albastru și o a treia, bej, cu flori mari de un roșu potolit. Niciuna din rochiile pe care le-am purtat ulterior nu le-a egalat. Pe prima și ultima le purtam cu un jupon înfioat, scrobit din plin și foșnitor.

Mergem în oraș, sunt încă studentă, și mama nu rezistă, îmi cumpără o fustă în dungi galbene și albe și un cordon verde din plastic. Adăugând o bluză albă mă simt devenind floarea soarelui. Nu o spun, mă întreb doar dacă gândul mamei fusese același.

Sunt studentă în anul întâi și port ciorapi trei sferturi albi de bumbac mercerizat. Domnul Lăzărescu, lectorul de italiană de la Facultatea de Filologie, recită de câte ori